

AUSZTRÁLIA MAGYAR (DIPLOMATA) SZEMMEL – DOMANICZKY ENDRE AUSZTRÁLIA-KÖNYVÉRŐL

Bucsi Anikó¹

2020 karácsonyán jelent meg Domaniczky Endre Ausztráliáról szóló könyvének második, befejező része,² amely az ausztrál városfejlődéssel, valamint a három legfontosabb település, Sydney, Melbourne és Canberra alapításával és egymáshoz való viszonyával foglalkozik. Az első kötet a kontinens felfedezésére, a társadalom- és gazdaságföldrajzi háttérre, a helyi magyar közösség történetére és az ausztrál–magyar bilaterális kapcsolatok történetére koncentrált.³

Bár a két könyv alapvető célja egy interdiszciplináris módszerekkel elkészített országleírás megalkotása volt, a szerző – aki az elmúlt egy évtizedben három állomáshelyen is szolgált a térségben – mindvégig jogászként, ám a diplomata szemével vizsgálta a déli féltekén lezajlott, Magyarországon általában kevésbé ismert és emlegetett történelmi folyamatokat, amelyek során a távoli fegyenctelep a világ egyik legfejlettebb országává vált.

Az alábbiakban röviden néhány, a külügyi elemzőmunka szempontjából érdekes téma ismertetésére szorítokozom.

I. ŐSLAKOSOK ÉS HÓDÍTÓK

Bár az ausztrál kontinensen csak a XX. század elején, 1901-ben jött létre az egységes állam, a területen több mint hatvanezer évvel ezelőtt megjelent az ember. A különböző törzsekben, hordákban élő bennszülöttek több ezer (!) generáción át saját szabályaik szerint éltek, azonban 1788-ban,

¹ dr. Bucsi Anikó, Külgazdasági és Külügyminisztérium, foglalkozás jogász, EU szakjogász. E-mail címe: aniko.bucsi@gmail.com

² A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán:

³ A kötet bibliográfiai adatai: Domaniczky Endre (2020): *Ausztrál fővárosok: Sydney, Melbourne, Canberra*. Budapest, Pátria Páholy-Fakultás, Budapest. 296 o.).

³ A magyar nyelvű kötet bibliográfiai adatai: Domaniczky Endre (2018): *Ausztrália magyar szemmel*. Fakultás, Budapest, 560 o.). 2020-ban a könyv angol nyelvű változata is napvilágot látott: Domaniczky Endre (2020): *Australia through Hungarian eyes*. Fakultás, Budapest 556 o.)

az angol fegyencek megérkezésével az életük egy csapásra megváltozott. Előbb – ahogy az korábban Amerikában is történt – a betegségek tizedelték meg őket, majd az európai társadalmi elvárások és jogrend fosztotta meg őket birtokaiktól, életformájuktól, valamint jog- és cselekvőképességüktől. A közvélekedés szerint a „*letűnő ős[i] emberfaj*”⁴ napjai meg voltak számlálva, azonban az európai államszervezet adminisztratív intézkedések sokaságával tette a hátralévő időt is elviselhetetlenné. Ezek közül talán a legembertelenebb a gyermekelvitel – egészen az 1970-es évek elejéig űzött – gyakorlata volt, amely az őslakos családok mellett a tradicionális közösségek túlélését is veszélyeztette.

Az őslakosok többféleképpen próbálták meg felvenni a harcot a náluk technológiában jóval fejlettebb hódítókkal szemben. A nyílt fegyveres ellenállástól kezdve a gerillaháborún keresztül az európai módra történő önszerveződésig sok mindent megpróbáltak.

Az őslakos polgárjogi mozgalom követeléseinek nagy része végül a XX. század végére megvalósult, és 2008-ban (több mint kétszáz évvel az európaiak partra szállása után) végül elhangzott a hivatalos bocsánatkérés is az ausztrál parlamentben (angol elnevezéssel úgynevezett *sorry speech*). Bár a legfontosabb cél a jogegyenlőség elérése volt, a küzdelem azonban még évtizedekig folytatódni fog – szövetségi és tagállami szinten egyaránt – a szociális és kulturális felzárkóztatás megvalósítása érdekében. A sebek mélyek és nehezen gyógyulnak, annak ellenére is, hogy az elmúlt három évtizedben, az úgynevezett Mabo-döntést (1992) követően Ausztrália hatalmas területei kerültek vissza az őslakosok tulajdonába. Egy ősi népcsoport és egy fiatal, európai hódítók által felépített százegynéhány éves állam – ez az ausztrál örökség lényege. Vajon lehet-e, és ha igen, milyen módon lehet ötvözni a kultúrákat és népeket?

Az Ausztrália-könyv első kötetében a polgárjogi mozgalom legfontosabb követeléseit és eredményeit kerülnek ismertetésre. A kötet végén pedig az ausztrál alkotmánytörténet legfontosabb dokumentumainak – a szerző által készített – magyar fordítása kapott egy helyet egy szöveggyűjteményben.⁵

⁴ GUBÁNYI, 1915. 85.o.

⁵ DOMANICZKY, 2018. 245–265o. és 495–514. o.

II. A BEVÁNDORLÁS SZABÁLYOZÁSÁNAK AUSZTRÁL MÓDJA

Az utóbbi időben szinte általánossá vált az ausztrál bevándorlási politikára, mint csodaszerre hivatkozni. Az Ausztrália-könyv szerzője – elkerülve az aktuálpolitikai hivatkozásokat és áthallásokat – a bevándorláspolitikai múltjáról, a szabályozás mozgatórugóiról beszél.

Az ausztrál gyarmatok, majd pedig a szövetségi állam a bevándorlás problémaköréhez kezdettől fogva (nemzet)gazdasági, (állam)biztonsági és szuverenitási kérdésként közelített. A bevándorlókat elsősorban a gazdaság igényei szerint és szűrve engedték be (vagy zárták ki még akkor is, ha szükség lett volna rájuk). Ez a végletes szigor már a XX. század elején Ausztráliában utazgató Gubányi Károlynak is feltűnt, aki az akkor még alig lakott Queensland államban vizitálva úgy látta, hogy *”[b]ár az ausztráliai kormányok általánosan kifejezett fő törekvése a népesség szaporítása és a bevándorlás megkönnyítése, mindamelllett korántsem látnak mindenkit feltétlenül szívesen, sőt az új jövevényeket, főleg azokat, akiket az állam segítségben részesít, rendkívül szigorúan megválogatják.”*⁶

Az állam biztonsága, mint alapelv, a bevándorlási politikába való beépítése egy gyér népelességgel rendelkező, a déltengerek messzeségében fekvő államalakulathoz teljesen érhető szempontnak minősül. Az ausztrál történelmen egészen a XX. század második feléig jelen volt a különböző idegen hatalmaktól való félelem. Az egységes Ausztrália létrejöttéhez a térségbeli francia, orosz és japán ambíciók is hozzájárultak. A biztonságra törekvés azonban ma is megszabja az állam bevándorlási politikáját: mindenki jöhet egészen addig, amíg a közösségi szabályokat betartja.

Az állam biztonsága ezen a ponton kapcsolódik össze a szuverenitással, ugyanis az ausztrál felfogás szerint a szabályokat elsősorban az ausztrál hatóságok írják – még a nemzetközi egyezményeket, sztenderdeket is megelőzve. A csendes-óceáni szigeteken felállított bevándorlási központok ennek a gondolatnak a gyakorlati leképződései. Ausztrália – mint a múltban, úgy a jelenben is – saját maga számára tartja fenn a döntési jogot, hogy kit és milyen feltételekkel enged be a területére. Annak ellenére is így van ez, hogy az ország jelentős humanitárius befogadó,⁷ illetve kiterjedt, a csendes-óceáni térségre koncentrált gazdasági segélyprogramot működtet, tehát igen aktív szereplő a nemzetközi

⁶ GUBÁNYI, 1915. 116.o.

⁷ Ausztrália 1977 óta vesz részt az ENSZ humanitárius programjában, és az utóbbi időben az USA és Kanada mellett a három legtöbb menekültet befogadó ország egyike.

kapcsolatokban, amelyeket – egészen a közelmúltig – elsősorban a bevándorlási szabályozásból eredő jogviták terheltek meg.⁸

III. KISEBBSÉGVÉDELEM ÉS MULTIKULTURALIZMUS

Az ausztráliai brit gyarmatok már a XIX. század második felétől egyre több jelét adták annak, hogy egy alapvetően brit (angolszász) többségű állam létrehozásában gondolkodnak. Az 1901-ben a szövetségi állam hivatalos politikájává váló „Fehér Ausztrália”-konceptió ezt a gondolatot bontotta ki, és tette egészen az 1970-es évekig a kormányzati politika részévé.

A II. világháborús japán támadás tapasztalatai fényében azonban a kormányzat lassan belátta a fokozatos nyitás, és ennek mentén egy lazább bevándorlási politika megvalósításának szükségességét. Előbb a nem-brit európaiak beengedését hagyták jóvá az 1940-es évek második felében – így érkezett a dipik között a magyar bevándorlók első nagyobb hulláma is a kontinensre. Majd később az ázsiai országok felé is nyitottak, és a „Fehér Ausztrália” helyére lassan, lépésenként egy, az országnak való hasznosság alapján kategorizált bevándorlási rendszer lépett.

A modern, multikulturális Ausztrália a Föld szinte valamennyi népe számára nyitott és befogadó. Az asszimiláció azonban a sokszínűség ellenére is nagyon erős. Ennek egyik oka az ausztrál életstílusban (gyakori költözés, szétszórt betelepülés és -telepítés, nagy távolságok), másik része a fogyasztói társadalomban keresendő. A XX. század második felében a magyar lelkészek visszatérő panasa volt, hogy „*a pogánykodás a vagyonosodással együtt rohamosan*”⁹ nőtt a magyarok között. Ám az új ausztrálok¹⁰ nemcsak az anyanyelvi istentiszteleteket, de magukat az anyanyelvi közösségi rendezvényeket is egyre csökkenő létszámban látogatták. Az ausztrál jóléti társadalomba érkezők között ma is általános, hogy a beilleszkedés nehézségeit maguk mögött tudva az anyanyelv-használat visszaszorul a családi élet keretei közé, és az integráció legtöbbször már a második generációban teljessé válik.

⁸ Az újabb kihívásokra l. utolsó pont (Az ellentétek földjén).

⁹ Jezsuita Levéltár JTMRL I.5B.Personalia (Varga Zoltán), Varga Zoltán 1986.08.27-i levele Ádám Jánosnak. Idézi: DOMANICZKY, 2021.

¹⁰ Az új ausztrál kifejezést eredetileg az ausztrál kormányzat használta a II. világháborút követően érkezett nem brit eredetű bevándorlókra. Általánosságban azonban egészen az 1970-es évekig használták a bevándorlók megjelölésére.

Az új Ausztrália tehát sokszínű, de csupán a felszínen az, hiszen a kulturális sokszínűség mintázata legkésőbb egy emberöltő múltán megváltozik, a mélyben pedig még ma is erősek az angolszász hagyományok.

Domaniczky Endre könyve ennek az új Ausztráliának a strukturális alapját és társadalmi kereteit ismerteti, amelyek mentén a Dél Keresztje alatt egy elmaradott fegyenctelep viszonylag rövid időn belül a világ egyik legfejlettebb és leggazdagabb államává fejlődött.

IV. A NYUGATI MAGYARSÁG DÉLTENGERI BÁSTYÁJA

Ausztrália szigetország, ide az újkorban mindenki a tengeren keresztül érkezett. A bevándorlók között azonban itt is létezik sorrendiség, hiszen a Brit-szigetek lakói, úgy mint az angolok, a skótok és az írek még a fegyenctelep alapításakor jöttek. Más népek, például a zsidók vagy a görögök szintén az elsők között szálltak partra. Még a fegyenctelep időszakában érkeztek azonban közép-európaiak, így lengyelek és magyarok is. Amikor tehát az ausztráliai magyar közösségről beszélünk, fontos megemlíteni, hogy őseink már a kezdetektől fogva részt vettek az ország és annak előzményei, így a gyarmatok, sőt a fegyenctelep építésében. Ám a magyarok nemcsak fegyencként, de szabad emberként is korán megjelentek Sydneyben, majd Hobartban és Melbourne-ben.

Az 1848-as veteránokkal a politikai emigráció is partra szállt, és többen próbáltak szerencsét az akkoriban felfedezett aranymezőkön. Az 1867. évi kiegyezést követően egyre nagyobb számban jelentek meg a gazdasági bevándorlók és az utazók, így 1914-ben a több mint kétezer, Osztrák-Magyar Monarchiában született ausztrál között már nagyjából háromszáz magyar nemzetiségű is élt a kontinensen. A II. világháború kezdetére a magyar közösség kétezer főre növekedett, a II. világháború utáni évtizedekben pedig több hullámban mintegy ötvenezer magyar érkezett (főleg magyar, jugoszláv és román útlevelemel). A magyarok az 1960-as évekre kiépítették saját közösségi és egyházi szervezetüket, létrehozták sajtójukat, könyvkiadóikat, hétvégi iskoláikat. A többgyermekes és többgenerációs családok révén az ausztráliai magyar diaszpóra létszáma jelenleg 80–120 ezer fő közé tehető.

Domaniczky Endre nemcsak a statisztikai adatokat veszi sorra, de – konzuli munkája során szerzett tapasztalatát is beépítve – azt is megmutatja, hogy az egyértelműnek tűnő számsorok mögött mikor milyen eltéréseket

találhatunk. Ám nem elégszik meg csak az adatokkal, ehelyett a nevekhez eseményeket és képeket is társít, mintegy folytatva Kunz Egon és Balázs Dénes félbemaradt történeteit. A két kötetet olvasva számos példa révén tudatosul az olvasóban, hogy a magyarok nemcsak régtől fogva vannak jelen ennek az országnak az életében, de jelentős eredményeket is felmutattak, és számos területen (a művészetektől a tudományos életen és a sporton át a politikáig) több köztiszteletben álló személyiséget adtak Ausztráliának. Az Ausztrália-könyv nyomán válik egyértelművé, hogy bár a két ország között hatalmas a távolság, a helyi magyar közösség létezése és eredményei révén ez mégis elenyésző, ugyanis a nagy déli kontinens – lélekben legalábbis – a szomszédunk, akivel számos közös témát találhatunk.

V. EGY HELYETT TÖBB FŐVÁROS

Ausztráliában kezdetben nem léteztek az európai fogalomban vett települések. Ezeket az újkori hódítóknak, az angoloknak kellett ki- és felépíteniük. Látható, hogy a településhálózat legjelentősebb pontjai – Canberra kivételével, de még Canberrának is van tengeri kikötője – mind kikötővárosok, mert a szárazföldi előrenyomulás jóval lassabban haladt a tengeri felfedezéseknél.

Az is szembetűnő, hogy a településhálózat szövete a kontinens belseje felé haladva vékonyodik, majd végül eltűnik. Ausztrália, az ősi vörös kontinens még kétszáz év múltán sem adta meg magát az európaiaknak.

Ugyanakkor a tengerparti városok közül a két legnagyobb, Sydney és Melbourne a kontinens délkeleti részén található. Ausztrália ugyanis „ornhez”: ebben a két városban, valamint a két városhoz szorosan kötődő Canberrában él a lakosság több mint 50 százaléka. Amiből következik, hogy e három város megismerése, egymáshoz való viszonyuk feltérképezése nélkül magát az országot sem láthatjuk, és nem is érthetjük meg. Magyarországról sokszor csak Sydneyre koncentrálnak, Melbourne pedig csak mint a világ legélhetőbb városainak egyike jelenik meg előttünk, holott száz évvel ezelőtt a kontinens legnagyobb városa és az államszövetség fővárosa ez utóbbi volt. És bár a XX. század nagy részében Sydney volt a térség legnagyobb városa, a közeljövőben Melbourne várhatóan ismét az élre tör.

A két város rivalizálása helyett azonban a hangsúlyt inkább a szinergiákra kellene helyezni. Melbourne Ausztrália kulturális, Sydney a pénzügyi, Canberra pedig – egyre inkább Sydney vonzáskörzetébe kerülve –

az adminisztratív és reprezentációs központja. Ez utóbbi egyáltalán nem degradáló jelző. Canberra a semmiből – a két, nála sokkal nagyobb és erősebb testvér mellett – egy évszázad alatt sikeresen belenőtt a kontinens fővárosának szerepkörébe, megtalálta saját stílusát és szerepkörét. Canberra az utolsó európai jellegű nagyváros a Pusztaság (angol elnevezéssel: *Outback*) szélén, ugyanakkor a város peremén érintetlen tanyavilág fogadja a látogatót, és a nemzetközi reptér mellett máig birkák legelnek.

Domaniczky Endre munkájának közel egyharmada az ausztrál városfejlődés jellegzetességeit ismerteti, különös tekintettel a három legfontosabb város: Sydney, Melbourne és Canberra viszonyaira. A munkát olvasva végül kiderül, hogyan alakították a jogászok tengerparti településsé a szárazföldi városként megépült Canberrát, illetve hogy például miért kell 99 évente megújítani a nagykövetségi földterületek bérletét az ausztrál fővárosban.

VI. AZ ELLENTÉTEK FÖLDJÉN

Ausztráliát már a XIX. században is az ellentétek földjeként jellemezték a magyar újságok. A megállapítás több okból is helytálló, akár a kontinens természeti változatosságára, a forró sivatagokra és a kiváló sípályákra gondolunk, akár arra, hogy egy országon belül két teljesen eltérő múlttal és szemléletmóddal rendelkező civilizáció él egymás mellett: a több tízezer éves múlttal bíró őslakos és a kétszáz éve érkezett európai. Láthattuk, hogy a köztük lévő kapcsolat milyen messziről és mennyire fájdalmasan indult, de vajon létezhet-e egy mindkét kultúrát megtermékenyítő közös jövő, vagy marad a tiszteletteljes, ám távolságtartó együttélés?

A kérdés és a lehetséges válaszok nekünk, az őshonos európai kisebbségek sorsát testközelből megélt magyaroknak különösen fontosak. Lehet, hogy az ausztrál bennszülöttek történetét és polgárjogi küzdelmeit nemcsak egzotikus kuriózumként kellene szemlélni a Kárpát-medencéből, hanem tanulni belőle?

Azonban az európai-Ausztrália sorsa és története sem kevésbé érdekes. Ausztrália – Magyarországhoz hasonlóan – komország, csak nem égtájak (kelet és nyugat), hanem kontinensek (Európa és Ázsia, újabban Észak-Amerika és Ázsia) között sodródik már generációk óta. Az alapkérdés mindvégig az: vajon a brit gyarmatok föderációja az angolszász örökség letéteményese vagy inkább Ázsia legdélebbi nyúlványa?

Ebből pedig két másik kérdés következik. Anglia déltengerek nyugalma felett őrködő tekintetét vajon Washington az angolszász testvériség jegyében felválthatja-e? Vajon a katonai elköteleződés (USA) erősebb-e a gazdasági szükségszerűsénél (Kína)? Továbbá milyen lehetőségek állnak egy nyersanyagban gazdag szigetország (regionális hatalom) előtt, ha a lélek és a test szükségleteit egyszerre kell kielégíteni? Ez utóbbi kérdéshez több közelmúltbeli esemény, nyilatkozat – mint a Brexit, az ausztrál köztársasági mozgalom, az expanzív kínai gazdaság- és biztonságpolitika, valamint az USA új csendes-óceáni politikájának formálódása – áttekintése alapján juthatunk el.

Domaniczky Endre könyve magyar nyelven és „magyar szemmel” kínál egy biztos alapot a fenti kérdések megfogalmazásához, illetve ahhoz, hogy e kérdésekre saját nemzeti érdekeinket elősegítő válaszokat adhassunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DOMANICZKY Endre (2020): *Ausztrál fővárosok: Sydney, Melbourne, Canberra*. Pátria Páholy-Fakultás, Budapest.
- DOMANICZKY Endre (2018): *Ausztrália magyar szemmel*. Fakultás, Budapest
- DOMANICZKY Endre (2021): *Magyar misszionáriusok és templomépítők a Dél Keresztje alatt* in Kubassek János (szerk.): *Misszionáriusok hat világrészen, Érd*
- GUBÁNYI Károly (1915): *Ausztrália*. Lampel, Budapest